

بررسی مقایسه‌ای سیاست‌های جمعیتی جمهوری اسلامی ایران با تعدادی از کشورهای سازمان ملل متحد

10.30495/pir.2021.686248

مجتبی طاهری^۱، علی پزهران^۲، محمد جواد محمودی^۳

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۵/۰۹

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۰/۱۴

چکیده

طی چند سال اخیر، بسیاری از کشورهای دنیا نگاه مثبتی به افزایش جمعیت دارند و بر همین اساس هم سیاست‌گذاری‌هایشان را به سمت وسوی سیاست‌های تشویقی افزایش جمعیت پیش برده‌اند. همچنین با توجه به کاهش باروری ایران به زیر سطح جانشینی در اواسط دهه‌ی ۸۰، سیاست‌های پروناتالیتی ایران بعد از تقریب به دو دهه، مجدداً از سال ۱۳۸۵ آغاز شد. هدف از این مطالعه، بررسی سیاست‌های تشویقی جمعیتی ایران و مقایسه آن با سایر کشورهای دنیا است. کشورهای اروپایی با نرخ رشد جمعیت منفی در رأس کشورهای هستند که برای تغییر در سیمای جمعیتی‌شان اقدام کرده‌اند و تسهیلات متعددی را برای خانواده‌هایی که اقدام به بچه‌دار شدن می‌کنند در نظر می‌گیرند. سیاست‌های تشویقی آن‌ها بیشتر قالب کمک‌های مالی، ایجاد تسهیلات در امر آموزش، بهداشت، حتی در قالب بسته‌های مرخصی و غیره مطرح می‌شود؛ اما در ایران، هنوز موانع فرزند آوری و حتی بالاتر از آن موانع ازدواج از پیش پای جوانان برداشته نشده و مشوق‌های ازدواج و فرزند آوری تنها روی کاغذ نوشته شده است؛ بنابراین لازم است مسئولین در جمهوری اسلامی ایران، بسترهای لازم و همچنین مشکلات اقتصادی خانواده‌ها و همچنین معضلات ازدواج جوانان را برطرف نموده تا خانواده‌ها برای افزایش نسل و جوانان برای ازدواج، بدون هیچ مشکل اقتصادی و اجتماعی و ... به سمت این مسئله تشویق شوند. روش تحقیق در این پژوهش اسنادی هست.

واژگان کلیدی: سیاست جمعیتی، سیاست تشویقی، افزایش جمعیت، جهان، ایران

^۱. دانش‌آموخته دکتری گروه جمعیت‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

^۲. استادیار، گروه جمعیت‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)

Pezhhan_ali@yahoo.com

^۳. دانشیار، گروه جمعیت‌شناسی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

۱- بیان مسئله

سیاست‌گذاری جمعیتی یکی از انواع سیاست‌گذاری‌ها در جهان معاصر است که جمعیت را موضوع خود قرار داده و ضمن بررسی آن از جهات مختلف، تحولات جمعیت را در ارتباط با سایر موضوعات کلان یک جامعه، بررسی می‌کند. سیاست‌های جمعیتی^۱ مجموعه‌ای از اصول و تدابیر و تصمیمات مدون جمعیتی است که از سوی دولت‌ها اتخاذ می‌شود و حدود فعالیت‌های دولت را در ارتباط با مسائل جمعیتی و یا اموری که نتایج جمعیتی را به دنبال دارند، تعیین می‌کند (یاراحمدی خراسانی، ۱۳۹۳: ۵۷) این سیاست‌ها فقط برای کنترل آهنگ رشد جمعیت اتخاذ نمی‌شوند بلکه دایره‌ی وسیع‌تری از مسائل و مشکلات جمعیتی را در برمی‌گیرد (تمنا، ۱۳۸۱: ۲۳۱). در واقع هدف این سیاست‌ها حفظ تعادل پویای ساختار کلی جمعیت است (گزارش شورای عالی انقلاب فرهنگی، ۱۳۹۳: ۶۱). سیاست‌های جمعیتی را به دو نوع مستقیم و غیرمستقیم تقسیم کرد. سیاست‌های مستقیم شامل تشویق مولید و مبارزه با مرگ‌ومیر و بسته‌های تشویقی و سیاست‌های غیرمستقیم مانند افزایش یا کاهش میزان مشارکت زنان در فعالیت‌های اقتصادی جامعه است (سوختان لو و رحمت‌آبادی، ۱۳۹۲).

از نگاه سیستمی باید توجه داشته باشیم که ساختار کلی جمعیت همانند یک اندامواره است که باید بین تمام بخش‌های آن نوعی تعادل پویا و تجدیدشونده برقرار باشد و نمی‌توان یک وضعیت جمعیتی ثابت و مفروضی را به‌عنوان یک وضعیت مطلوب در نظر گرفت. زیرا تغییرات جمعیتی علاوه بر اینکه از عوامل جمعیتی ناشی می‌شود از بسیاری از عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی که به‌مرورزمان در مسیر تحول کشورها رخ می‌دهد؛ تأثیر می‌پذیرد (محمودی ۱۳۹۰).

با شروع قرن بیست‌ویک ناهمگنی چالش‌های جمعیتی در سراسر دنیا بیش‌ازپیش رخ نموده و جهان با طیف گسترده‌ای از موضوعات جمعیتی و چالش‌های اجتماعی روبه‌رو شده است. از یک‌سو کشوری همچون نیجر با رشد بالای جمعیت متأثر از فزونی میزان باروری و نیز کاهش مرگ‌ومیر روبه‌روست و از سوی دیگر کشوری همچون روسیه پیری جمعیت، کاهش حجم جمعیت و نیز گشتاور منفی جمعیت را تجربه می‌کند. درحالی‌که هنوز میزان باروری کل در بعضی از کشورهای آفریقایی بالاتر از شش فرزند به ازای یک زن است، بعضی از نقاط جهان میزان باروری کمتر از ۱/۳ را تجربه می‌کنند. چنانچه از شواهد پیداست، مسئله جمعیت و سیاست‌های مرتبط با آن امروزه دغدغه بسیاری از کشورهای دنیاست. بسیاری از کشورها که با رشد بالای جمعیت روبه‌رو هستند، به دنبال سیاست‌های کنترلی و کشورهایی که با رشد پائین و منفی جمعیت مواجه هستند، در پی تدوین سیاست‌های افزایش جمعیت می‌باشند (جان. اف. می ۲۰۱۲).

کشورهای توسعه‌یافته بعد از جنگ جهانی دوم سیاست‌های جمعیتی خود را تهیه و تدوین کرده‌اند و نقش دولت‌ها هم در این سیاست‌ها مشخص بود و عملاً دولت‌ها نمی‌توانستند از این‌گونه برنامه‌های جمعیتی شانه خالی کنند. نمونه ژاپن یکی از بهترین مثال‌هایی است که نقش سیاست‌های جمعیتی را در تغییر روند تحولات جمعیتی یک کشور به‌خوبی نشان می‌دهد؛ زیرا دولت این کشور توانست در زمان معین، سیاست مبتنی برافزایش جمعیت را اتخاذ و اجرا کند و در

1. population policy

2. John F. May

زمانی دیگر رشد جمعیت خود را به حداقل برساند؛ به گونه‌ای که در سال ۱۹۹۴، میزان افزایش طبیعی سالانه آن فقط ۰/۳ درصد بود.

تجزیه و تحلیل‌های جمعیت شناختی نشان می‌دهد که کشور ایران پس از تجربه کاهش باروری، وارد مرحله جدیدی از تغییرات جمعیتی شده است. مشخصه اصلی این دوره جدید تحولات جمعیتی نه تنها افزایش جمعیت نیست، بلکه کاهش مداوم و مستمر باروری کمتر از حد جانشینی در درجه اول و سپس کاهش شدید رشد سالانه جمعیت است که به مسائل مهم جمعیتی تبدیل خواهند شد. این باروری زیر سطح جانشینی اگر در طول زمان مداوم و پایدار باشد موجب بروز برخی از چالش‌های عمده برای کشور خواهد شد. طی یک دهه اخیر در ایران سیاست‌های مختلفی به تصویب رسیده ولی نقش‌چندانی در افزایش باروری و جلوگیری از کاهش رشد جمعیت نداشته است. در این مطالعه محقق ضمن بررسی سیاست‌های تشویقی افزایش جمعیت در ایران، به دنبال این است که سیاست‌های جمعیتی ایران و سایر کشورها (علی‌الخصوص کشورهای توسعه‌یافته) را نیز باهم مقایسه کند.

۲- پیشینه تحقیق

این بخش در قسمت پیشینه تجربی، ملاحظات ادبی و مبانی نظری آورده شده است.

۲-۱ پیشینه تجربی

فولادی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «بازکاوی و نقد نظریه‌ها و سیاست‌های جمعیتی با تأکید بر سیاست جمعیتی اخیر ایران» به این نتیجه رسید که با توجه به تجربه عملی بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته پرجمعیت و نیز نیاز شدید به نیروهای کاری کمی و کیفی فعال، مجرب و جوان به‌عنوان پیش‌شرط توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و نیز بحران‌ها و پیامدهای منفی متعدد برای کاهش جمعیت از جمله، چالش‌های جمعیتی، چالش‌های فرهنگی، اجتماعی، چالش‌های اقتصادی، چالش‌های سیاسی و امنیتی، در ایران اسلامی با توجه به تنوع فصلی، امکانات عظیم خدادادی معدنی، آبی، کشاورزی و امکانات فراوان برای توسعه کشاورزی و صنعتی، سیاست افزایش و تناسب جمعیتی در ایران اسلامی توصیه می‌گردد. اسلاملو و همکاران (۱۳۹۲) در مقاله‌ای با عنوان «نگرش زوج‌های در شرف ازدواج به باروری متعاقب سیاست‌های تشویقی فرزند آوری در کشور» به این نتیجه رسید که یافته‌ها تأییدکننده تغییر قابل توجه رفتار باروری زوج‌های ایرانی است که تا حد زیادی ناشی از تغییرات عمده ارزشی و نگرشی آن‌ها در زمینه ترجیحات باروری شامل تعداد و جنس ایدئال و دلخواه بوده و به نظر می‌رسد تغییر سیاست‌های باروری کشور، تأثیر قابل توجهی در تغییر نگرش زوج‌ها ایجاد نخواهد کرد.

مک‌دونالد^۱ (۲۰۰۲) سیاست‌های پروناتالیسم^۲ را به ۳ گروه مشوق‌های مالی؛ حمایت از والدین برای ترکیب کار و خانواده؛ و تغییرات اجتماعی گسترده در حمایت از کودکان والدین تقسیم کرده است. باوجود این‌ها بر این باورند که

۱. McDonald

۲. pronatalism

هیچ مدل و سیاست باروری یکسان و قابل کاربرد برای همه کشورها در سطح بین‌المللی وجود ندارد. به این دلیل که هر کشور ساختار سازمانی و محیط سیاسی اقتصادی متفاوتی دارد. از این رو هر کشوری باید به دنبال رویکرد متناسب با ساختار سازمانی خودش باشد. به علاوه پیشنهاد شده است که سیاست‌های جمعیتی بایستی بر اساس شواهد نشان‌دهنده دلایل کاهش جمعیت در یک جامعه تدوین شوند. همچنین این پژوهشگر با ارزیابی طیف وسیعی از سیاست‌های پروناتالیست بدین نتیجه رسیده است که یک سیاست جمعیتی خوب بجای تمرکز بر پروناتالیسم بایستی بر حمایت از خانواده‌های دارای فرزند تمرکز کند که این به معنی یک سیاست خوب برای خانواده، جنسیت، اشتغال، سرمایه انسانی، رشد کودک و در صورت نیاز به نرخ زادوولد بالا و پایدار، یک سیاست خوب بدین منظور نیز هست (مک‌دونالد، ۲۰۰۶).

مطالعات گسترده‌ای در خصوص ارزیابی انواع سیاست‌های پروناتالیست بر میزان باروری در کشورهای توسعه‌یافته صورت گرفته است. به طور مثال در مطالعه‌ای (لوسی و تونون؛ ۲۰۱۱) تأثیر مرخصی استحقاقی، خدمات مراقبت کودک و مشوق‌های مالی به خانواده‌ها را در روند باروری با استفاده از داده‌های کشورهای OECD طی یک دوره ۲۵ ساله از ۱۹۸۲ تا ۲۰۰۷ ارزیابی کرده‌اند. نتایج این پژوهش نشان داد که اگر بسته سیاست‌های حمایتی خانواده به والدین شاغل در دوران اولیه زندگی کودک ارائه شود، باعث افزایش نرخ زادوولد می‌شود. با وجود این، مرور ساختاریافته صورت گرفته توسط پژوهشگر دیگری (گوزیر؛ ۲۰۰۷) نشان داده است که افزایش مزایای مستقیم به خانواده، تأثیر مثبت اندکی در نرخ باروری دارد. مطالعه‌ای دیگر در استرالیا (پر و گست؛ ۲۰۱۱) نشان داده که مزایای خانواده در مقایسه با تحصیلات، درآمد، شغل، وضعیت تأهل، سن و برابری تأثیر کمتری در نرخ باروری دارد. مطالعه ۱۶ کشور اروپایی نشان داد که کمک‌هزینه کودک هیچ اثر معناداری روی زمان‌بندی مولید یا باروری کامل شده، نداشته است (کالویج ۲۰۱۱).

در مجموع به نظر می‌رسد که سیاست‌هایی که هزینه داشتن فرزند را کاهش می‌دهند، در مقایسه با مشوق‌های مالی مستقیم، اثر بیشتری روی باروری دارند. با این وجود باید توجه داشت که این تأثیر در مناطق و کشورهای مختلف، متفاوت است.

۲-۲ پیشنهاد ادبی

دولت‌ها در بسیاری از کشورها در خصوص پیامدهای باروری پایین نگران هستند و سیاست‌های دولتی تقریباً از زمان برگزاری اجلاس بین‌المللی توسعه و جمعیت در سال ۱۹۹۴ تغییر یافته‌اند. در سال ۲۰۱۳، اغلب کشورهای با باروری پایین (در مجموع ۶۲ کشور) یک سیاست جمعیتی را برای افزایش سطوح باروری اتخاذ کرده‌اند. در سال ۲۰۱۳ هیچ کشوری با باروری پایین، سیاست کاهش باروری نداشته است. چهارچوب کلی سیاست‌های جمعیتی در کشورهای با باروری پایین به شرح زیر است:

1. Luci & Thevenon
2. Gauthier
3. Parr & Guest

مشوق‌های مالی

یکی از مشوق‌های در نظر گرفته‌شده در کشورهایی که با مشکل سالخوردگی مواجه شده‌اند، مشوق‌های مالی برای سرپرست‌های خانواده به‌خصوص مادرانی هستند که باردار بوده و یا بعد از وضع حمل مورد حمایت و تشویق دولت‌ها قرار می‌گیرند به نظر می‌رسد در کشورهای غربی و یا به تعبیر دیگر در اکثریت کشورها، مشوق‌های مالی «cash incentives» بیش از دیگر مشوق‌ها تحت حمایت دولت‌ها قرار گرفته است. شواهد موجود در خصوص اثر مشوق‌های مالی بر افزایش باروری، ترکیبی و در اغلب موارد موقتی و گذرا هستند (هورنس و دیگران؛ ۲۰۱۱) مشوق‌های مالی شامل اشکال مختلفی از جمله پرداخت‌های ناشی از تولد نوزاد، کمک‌هزینه کودک و تخفیف‌های مالیاتی می‌شود. در اغلب کشورها پرداخت‌ها برای پوشاندن هزینه‌های مستقیم و غیرمستقیم تربیت فرزند کافی نیست و اغلب بیشترین تأثیر را روی خانواده‌های با کمترین درآمد یا خانواده‌های بزرگ‌تر که هزینه حاشیه‌ای هر فرزند کمتر است، داشته است (تونون و گوسیر ۲۰۱۱؛ تونون ۲۰۱۱).

ازدواج

عدم ازدواج غیر داوطلبانه، به‌عنوان یکی از مهم‌ترین دلایل بی‌فرزندگی در کشورهای با باروری پایین است که در آسیای شرقی و جنوب شرق آسیا بیش از سایر مناطق مؤثر بوده است (جونز ۲۰۰۷). هرچند عدم تمایل به داشتن فرزند، خود نیز می‌تواند، عامل عدم ازدواج نیز باشد (جونز ۲۰۱۲). هر سیاست تشویقی جمعیت در اغلب کشورهای با باروری پایین در آسیا، نیاز خواهد داشت تا به موانع ازدواج بپردازد. سنگاپور تنها کشوری است که مشخصاً روی سیاست‌های افزایش باروری از طریق سیاست خانه‌دار سازی و خدمات دولتی دوست‌یابی متمرکز شده است؛ این سیاست‌ها موفقیت چندانی نداشته است (جونز، ۲۰۱۲).

تعادل کار- زندگی

تطابق بین فرزند آوری و مشارکت در نیروی کار به‌خصوص برای زنان، عامل کلیدی مؤثر بر باروری است. موفقیت کشورهایی که رویکردهای مختلفی برای پرداختن به این مشکل داشته‌اند، متفاوت بوده است. به نظر می‌رسد که موفقیت اثرگذاری یارانه مراقبت از کودک، به بافت وسیع‌تر اقتصادی و اجتماعی ساختار دستگاه‌های مراقبت از کودک و نیازهای گوناگون والدین بستگی داشته باشد (گوسیر و فیلیپوف، ۲۰۰۸) در کشورهای با باروری پایین در آسیای شرقی، زنان به دلیل سیاست‌های کمتر موفق و محیط پدرسالارانه بین یک دوراهی ناخوشایند، برای انتخاب بین مادری و شغل قرار می‌گیرند (عباسی و گابهاجو ۲۰۱۴؛ فرجکا و دیگران ۲۰۱۰).

۲-۳ مبانی نظری

در مطالعه‌ای که پیش رو دارید ابتدا به بیان مختصر دیدگاه‌های موافقان و مخالفان افزایش جمعیت، طرفداران حد متناسب جمعیت و طرفداران جمعیت ثابت پرداخته می‌شود و در آخر به دیدگاه جهان اسلام و جمهوری اسلامی ایران پرداخته می‌شود:

طرفداران افزایش جمعیت^۱

افرادی که این گرایش را دارند به ناتالیست‌ها یا حامیان افزایش جمعیت مشهورند و سیاستی که موافق با این گرایش است سیاست ناتالیستی نام دارد. ناتالیسم در حقیقت یک نظریه محسوب نمی‌شود بلکه یک گرایش است. سیاست‌های اتخاذ شده توسط این گروه عبارت‌اند از سیاست‌هایی که موافق فرزندآوری و تکریم مقام والدین و مخالف با سقط جنین و جلوگیری از بارداری بوده و از ایجاد مشوق‌های مالی و اجتماعی برای تولیدمثل حمایت می‌کنند. به عقیده دارندگان این گرایش، افزایش سریع جمعیت نه تنها مشکلات اقتصادی و رفتاری‌های اجتماعی به وجود نمی‌آورد بلکه ازدیاد جمعیت در نیرومندی قدرت نظامی و اقتصادی کشورها نقش مهمی را ایفاء می‌نماید (کلانتری، ۱۳۷۵).

مخالفان افزایش جمعیت^۲

در مقابل طرفداران افزایش جمعیت، دانشمندان دیگری افکار خود را متوجه مشخص کردن روابط میان جمعیت و مواد غذایی کردند و مشهورترین فرد میان آنان مالتوس بود که مطالعاتش منتهی به ارائه «اصول جمعیت» گردید که در حقیقت اولین مبانی یک سیاست جمعیتی بود (همان، ص ۱۱۴). این گروه که با افزایش جمعیت مخالف هستند به آنتی‌ناتالیست‌ها معروف‌اند. مکتب مخالفان افزایش جمعیت را مالتوسیانیسم^۳ نیز می‌نامند (کلانتری، ۱۳۷۵).

طرفداران ثبات جمعیت^۴

این عده با تغییر جمعیت چه در جهت منفی و چه در جهت مثبت مخالفت می‌ورزند. اینان در نظرات جمعیتی خود روش اعتدال را پیش گرفته و تغییر شمار جمعیت را سبب ازهم‌پاشیدگی نظام اجتماعی می‌دانند. این سخن از استوارت میل^۵، اقتصاددان انگلیسی طرفدار جمعیت ثابت است که می‌گوید: «اگر قرار بر این باشد که زمین ما لطف و زیبایی خود را فقط به خاطر افزایش ثروت‌ها و غذا دادن به تازه‌واردانی که نه خوشبخت‌تر و نه بدبخت‌تر از پدران خود خواهند بود از دست بدهد، صادقانه آرزو می‌کنم که اخلاف ما تا آنجا که ممکن است در ثبات جمعیت کشور خود بکوشند.» (همان).

طرفداران حدّ متناسب جمعیت^۶

اندیشه حدّ مطلوب جمعیت یا حدّ متناسب جمعیت از دیرباز مورد توجه اندیشمندان مختلف بوده است. مثلاً افلاطون، معتقد بود که بهترین رقم برای تعداد جمعیت می‌تواند نیازهای جامعه را چه در زمان صلح و چه در زمان جنگ تأمین کند (بهنام، ۱۳۴۶). آلفرد سووی^۷ که خود واضع نظریه جمعیت متناسب است می‌نویسد: «مفهوم میزان جمعیت متناسب هرچند مبهم است اما به طور قطعی به این مسئله که آیا افزایش جمعیت باعث فقر و یا ثروت می‌شود پاسخ می‌گوید و آن را اگر بالاتر از حدّی باشد موجب رونق و اگر پایین‌تر از آن باشد سبب تنگدستی می‌شمارد. البته چون هدف معلوم باشد

1. Natalism

2. Antinatalism

3. Malthusianism

4. Stable Population

5. John Stuart Mil

6. Optimum Population)

7. Alfred Sauvy

(بیشتر هدف اقتصادی مورد نظر است) به نظر می‌رسد که پیروان مکاتب مختلف در مفهوم جمعیت متناسب توافق دارند» (سووی، ۱۳۴۰).

دیدگاه جهان اسلام

در بین فقها و اندیشمندان اسلامی نظریات متفاوتی در بحث جمعیت وجود دارد. برخی معتقدند که از دیدگاه اسلام، طلب فرزند و کثرت نسل مطلوبیت ذاتی دارد؛ مطلوبیتی که صرف‌نظر از شرایط اجتماعی و سیاسی، مربوط به فرد و جامعه باشد یا به عبارتی مطلوبیتی که الزاماً با شرایط مادی زندگی اجتماعی و فردی پیوند ندارد و در مقابل، ریشه در جنبه معنوی و فرا مادی حیات انسان دارد. اکثر قریب به اتفاق فقهای اسلامی چنین دیدگاهی دارند و دلایل آن‌ها بدین صورت است که اگرچه بچه‌دار شدن واجب نیست، ازدیاد فرزند نیز واجب نیست اما کاری بسیار پسندیده است و به خاطر بهانه‌های سست و بی‌پایه نمی‌توان از آن سرباز زد. در مقابل وظیفه دولت اسلامی است که مردم را به سوی آنچه پیامبر (ص) دعوت نموده، سوق دهد؛ اما در مورد اضطرار، اشکالی در منع موقت آن نیست؛ هرچند که دولت بایستی با برنامه‌ریزی دقیق درصدد رفع اضطرار باشد و مردم را به داشتن فرزند متعدد تشویق نماید (خرازی، ۱۳۷۹).

اما برخی دیگر از فقها و اندیشمندان معتقدند که اگرچه اسلام به تکثیر موالید توصیه و ترغیب نموده است، اما شواهد فراوان نشان می‌دهد که تنها تکثیر عددی منظور نیست؛ بلکه فزونی کمی و کیفی هر دو مدنظر اسلام است. به عبارت دیگر آنچه پیامبر اسلام (ص) به آن توصیه نمودند، تکثیر فرزندان شایسته و نیکو است و بدون شک توجه به کیفیت و ابعاد روحی و جسمی فرزندان، موجب محدودیت‌هایی در تولیدمثل خواهد شد. همچنین اگر شواهد مطمئنی دال بر این‌که وجود فرزندان زیاد موجب در خرج قرار گرفتن والدین و نابسامانی زندگی آنان یا بازماندن از امور معنوی به خاطر اشتغال بیش از حد به امور فرزندان می‌شود، کثرت فرزندان رجحانی نخواهد داشت (رجبیان، ۱۳۸۶).

دیدگاه جمهوری اسلامی ایران

در تنظیم کمی و کیفی جمعیت جامعه اسلامی باید به معنای واقعی کلمه حیات اجتماعی اسلام مدنظر حاکمیت جامعه اسلامی باشد (صحیفه نور، ص ۳۹) که با توجه به منابع و امکانات و همچنین منافع و مصالح جامعه اسلامی، ابعاد و زیرساخت‌های فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را در چارچوب حفظ و ارتقاء حیات اجتماعی اسلام تدبیر و مدیریت نماید تا رشد، امنیت و عافیت و سلامت چنین جامعه‌ای در دوره‌های زمانی مختلف تضمین گردد.

بنابراین تنظیم نرخ رشد جمعیت، از نظر کاهش و یا افزایش شتاب آن، تنظیم میزان موالید جامعه، توزیع و تراکم جمعیت از نظر جغرافیایی و در زیرگروه‌های اجتماعی و دیگر مسائل مرتبط با مدیریت جمعیت امور تبعی و فرعی قاعده مذکور هست و سیاست پایین‌دستی محسوب می‌گردد و با توجه به موارد مذکور حسن و قبح هر یک از این موارد در شرایط مختلف مکانی و زمانی مشخص می‌شود.

رهبران انقلاب اسلامی (صحیفه نور، ص ۳۹۳: بیانات مقام معظم رهبری در دیدار مسئولین نظام: ۱۳۹۱/۵/۱۶) امکانات کشور ظرفیت کشور را برای ۱۵۰ میلیون نفر اعلام نموده‌اند که با توجه به قاعده مذکور و تناسب بعد کمی و کیفی جمعیت بر اساس ابعاد مختلف اجتماعی و فرهنگی، سیاسی و اقتصادی و نحوه بهره‌برداری از منابع به نحوی که عسر و حرجی بر

مسلمین وارد نشود باید میزان رشد جمعیت، نحوه توزیع و تراکم آن در زیرگروه‌های اجتماعی و مناطق جغرافیای بر اساس الگوهای مختلف زندگی اجتماعی (سبک زندگی) مشخص گردد تا دوره زمانی برای تحقق ظرفیت اعلام شده تعیین شود.

۳- روش تحقیق

این مطالعه یک تحقیق توصیفی-تحلیلی است. روش تحقیق در این پژوهش اسنادی هست. در این تحقیق محقق ضمن اینکه به دنبال چگونگی اخذ و اجرای سیاست‌های جمهوری اسلامی ایران برای افزایش باروری تا حد جانشینی است به دنبال این امر است که سیاست‌گذاری‌های جمعیتی سایر کشورها که در وضعیت مشابه ایران قرار دارند به چه شکل است؛ بنابراین در این پژوهش، محقق در پی بررسی مقایسه‌ای سیاست‌های جمعیتی ایران با سایر کشورها برای افزایش جمعیت و افزایش باروری است.

۴- یافته‌ها

در حال حاضر میزان باروری کل در سراسر دنیا ۲/۵ فرزند است. بالاترین رقم آن مربوط به کشور نیجر با سطح باروری کلی ۷/۶ است. این در حالی است که در بسیاری از کشورهای دنیا همچون چین، بوسنی و هرزگوین، سنگاپور، جمهوری کره و پرتغال سطح باروری کلی در سطح خیلی پائین (کمتر از ۱/۳ فرزند) قرار دارد. بر این اساس می‌توان کشورهای دنیا را به سه دسته کلی تقسیم نمود. دسته اول کشورهایی هستند که میزان باروری کلی در آن‌ها بیش از ۴ فرزند است. این کشورها عمدتاً شامل کشورهای آفریقایی با سطح توسعه‌یافتگی پائین هستند. حدود یک‌چهارم موالید دنیا در سال‌های اخیر در منطقه زیر صحرای آفریقا رخ داده است. منطقه‌ای که تنها ۱۳ درصد جمعیت جهان را در خود جای داده است. گروه دوم، کشورهایی هستند که میزان باروری کلی در آن‌ها بین سطح جانشینی و ۴ فرزند است. این دسته از کشورها که حدود ۴۰ درصد جمعیت دنیا را شامل می‌شوند، عمدتاً در شمال آفریقا، بخش‌هایی از آسیا و امریکای جنوبی قرار دارند. گروه سوم، کشورهایی هستند که سطح باروری کلی در آن کشورها کمتر از سطح جایگزینی را تجربه می‌کنند. کشورهای چون ایران و روسیه و برزیل و آمریکا و آلمان و ژاپن و چین و... در ذیل این گروه قرار می‌گیرند. این کشورها با سه موضوع مهم کاهش باروری، پیری جمعیت و مهاجرت روبه‌رو هستند (سازمان ملل: ۲۰۱۳).

داشتن جمعیت جوان برای هر کشور یک فرصت است و کشورهایی که جمعیت آن‌ها به سمت سالمندی پیش می‌رود با آینده‌نگری تلاش می‌کنند توزیع سنی کشور خود را به تعادل برسانند و انداموارگی جمعیت را حفظ کنند. برای این کار از سیاست‌های تشویقی مختلف برای افزایش تولیدمثل و پیشگیری از پیری جمعیت استفاده می‌نمایند. در این بخش ابتدا سیاست‌های تشویقی جمهوری اسلامی ایران برای افزایش جمعیت آورده شده است. سپس سیاست‌های تشویقی دیگر کشورها آورده شده است.

۴-۱ سیاست‌های تشویقی ایران

سیاست‌های پروناتالیتی ایران بعد از تقریب به دو دهه، مجدداً از سال ۱۳۸۵ آغاز شد. با این استدلال که استمرار باروری زیر سطح جایگزینی می‌تواند پیامدهای گوناگونی در زمینه سالخوردگی جمعیت، کاهش حجم و رشد جمعیت ملی و... و در نهایت کاهش قدرت و امنیت کشور داشته باشد، انتقادهایی از سیاست‌های کنترل جمعیت مطرح و زمینه را برای تغییر رویکرد سیاست‌های جمعیتی در جهت تشویق تکثیر موالید فراهم کرد.

۴-۱-۱ اصلاح قانون تنظیم خانواده و جمعیت

بدیهی است که رویکرد ماده ۱ قانون تنظیم خانواده و جمعیت درباره ممنوعیت بهره‌مندی فرزندان چهارم به بعد از مزایای اجتماعی و اقتصادی و رفاهی خانواده‌ها آشکارا تبعیض‌آمیز بود؛ بنابراین در پی انتقاداتی که از این قانون صورت گرفت و تعدیل رویکردهای واکنشی دهه ۷۰ دولت و نهادهای تقنینی، قانون اصلاح تنظیم خانواده، مورخ ۱۳۸۸/۲/۲۲ با هدف تعدیل موانع و محدودیت‌های قانون پیشین تصویب شد. این قانون با الحاق یک تبصره، به ماده یک قانون، مقرر داشت فرزند چهارم خانواده‌هایی که یکی از ۳ فرزند آن‌ها از شمول حمایت‌های قانون خارج شده‌اند، همچنین فرزندان چهارم خانواده‌هایی که فرزند یادشده حاصل از دو یا چندقلو بودن زایمان است، از محدودیت‌های گفته‌شده در ماده ۱ این قانون مستثنا هستند.

۴-۱-۲ قانون تسهیل ازدواج جوانان

قانون تسهیل ازدواج جوانان، مصوب ۱۳۸۴/۹/۲۷ دولت را مکلف می‌کند به منظور توانمندسازی جوانان برای تشکیل خانواده، امکانات و تسهیلات لازم را فراهم آورد؛ از جمله تأسیس صندوق اندوخته جوانان (ماده ۱)، ساخت و ساز مسکن و واحدهای ساختمانی به‌عنوان «مسکن موقت» (ماده ۳)، فرهنگ‌سازی و ترویج الگوهای مطلوب ازدواج (ماده ۵)، ارائه و اجرای طرح جامع آموزش و مشاوره پیش و پس از ازدواج (ماده ۸). باین حال اجرای قانون تسهیل ازدواج در عمل به تصویب آیین‌نامه اجرایی این قانون در هیئت دولت و تصویب اساس‌نامه اندوخته جوانان توسط مجلس شورای اسلامی موکول شده است.

۴-۱-۳ قانون مدیریت خدمات کشوری

بر اساس بند ۴ ماده ۶۸ قانون مدیریت خدمات کشوری، کمک به هزینه عائله‌مندی و اولاد به کارمندان مرد شاغل و بازنشسته و وظیفه‌بگیر مشمول این قانون که دارای همسر می‌باشند معادل (۸۰۰) امتیاز برای هر فرزند معادل (۲۰۰) امتیاز و حداکثر سه فرزند. حداکثر سن برای اولادی که از مزایای این بند استفاده می‌کنند به شرط ادامه تحصیل و نیز غیر شاغل بودن فرزند، (۲۵) سال تمام و نداشتن شوهر برای اولاد اناث خواهد بود. کارمندان زن شاغل و بازنشسته و وظیفه‌بگیر مشمول این قانون که دارای همسر نبوده و یا همسر آنان معلول و یا ازکارافتاده کلی هست و یا خود به‌تنهایی متکفل مخارج فرزندان هستند از مزایای کمک‌هزینه عائله‌مندی موضوع این بند بهره‌مند می‌شوند. فرزندان معلول و ازکارافتاده کلی به تشخیص مراجع پزشکی ذی‌ربط مشمول محدودیت سقف سنی مزبور نمی‌باشند.

۴-۱-۴ طرح آتیه مهر امام رضا (ع)

آیین‌نامه تأمین آتیه مهر امام رضا (ع)، مصوب ۱۳۸۸ / ۸ / ۸ هیئت‌وزیران به‌منظور تأمین آینده فرزندان ایرانی و برای مشارکت و حمایت از تهیه مسکن، ازدواج، اشتغال و تحصیل آنان، حساب سپرده پس‌اندازی را برای هر نوزاد ایرانی پیش‌بینی کرده است (ماده ۲). آیین‌نامه این طرح به این شرح است: متولدان اول فروردین سال ۱۳۸۹ به بعد که پس از تاریخ این مصوبه توسط مجری (بانک ملی ایران) برای آن‌ها حساب سپرده بلندمدت افتتاح می‌شود، مشمول طرح خواهند بود. - موجودی اولیه: مبلغ ۱۰ میلیون ریال که توسط مجری به حساب نوزاد واریز می‌شود. - سن برداشت: حداقل ۲۰ سالگی برای برداشت ۱۰ میلیون ریال وجه اولیه و ۱۸ سالگی برای وجوهی که طی سال‌های دوم به بعد توسط والدین واریز می‌شود.

۴-۱-۵ تأمین اجتماعی

قانون تأمین اجتماعی حقوق فراوانی برای افراد تحت شمول بیمه مقرر کرده است: از جمله غرامت دستمزد که در دوران بارداری پرداخت می‌شود: کمک‌هزینه ازدواج که مبلغی است که طبق شرایط خاصی برای فراهم کردن هزینه‌های ازدواج به بیمه‌شده پرداخت می‌شود و کمک‌هزینه عایله‌مندی که مبلغی است که - طبق شرایط خاص - در ازای علاقه‌مندی توسط کارفرما به بیمه‌شده پرداخت می‌شود (ماده ۲).

۴-۱-۶ قانون حمایت خانواده

قانون حمایت خانواده مصوب ۱۳۹۱ / ۱۲ / ۱ برخلاف عنوان کلی آن، قانون‌گذار بیشتر بر شیوه حل و فصل دعوی خانوادگی متمرکز شده و از پیش‌بینی بسیاری از سازوکارهای حمایتی ممکن برای تسهیل تشکیل و استحکام خانواده بازمانده است. البته با آنکه ضرورت حمایت از خانواده در قانون اساسی در اصول فراوانی پیش‌بینی شده و قانون‌گذار عادی باید قوانین لازم برای تحقق آن‌ها وضع کند: ولی احتمالاً سیاست تقنینی قانون‌گذار در قانون حمایت از خانواده بر این بوده که با پرهیز از افزایش بار مالی دولت، از مداخله در امور خانواده پرهیز کند و نقش داور در رفع اختلافات را بر عهده بگیرد.

۴-۱-۷ مشوق‌های افزایش جمعیت در مصوبه مجلس شورای اسلامی تیرماه سال ۱۳۹۳

به دنبال سیاست‌های مصوب شورای انقلاب فرهنگی و سیاست‌های کلی جمعیت ابلاغی مقام معظم رهبری، مجلس شورای اسلامی، مشوق‌های جدیدی برای افزایش نرخ باروری، زاد ولد و بهداشت خانواده تصویب نمود که در ذیل آورده شده است:

- ۱- دولت مکلف به تأمین خوابگاه‌های مناسب برای دانشجویان متأهل مرد و متأهل زن با اولویت داشتن فرزند؛
- ۲- دولت مکلف به تأمین مسکن مناسب برای طلاب متأهل دارای فرزند در تمامی شهرهای دارای حوزه علمیه؛
- ۳- دولت مکلف به برخورداری نمودن کمک‌هزینه مسکن متأهلی به سربازان متأهل در حین خدمت؛
- ۴- وزارتخانه‌های علوم، بهداشت و مراکز آموزش عالی موظف به پرداخت سه برابری وام ودیعه مسکن و وام رفاه به دانشجویان متأهل نسبت به دانشجویان مجرد؛
- ۵- دولت مکلف به تأمین وسایل لازم و ضروری برای آغاز زندگی مزدوجین؛

- ۶- وزارت راه و شهرسازی مکلف به تأمین مسکن مناسب و ارزان‌قیمت برای مزدوجین فاقد مسکن؛
- ۷- افزایش مدت مرخصی دوران بارداری- شیردهی به نه ماه تمام با پرداخت حقوق و فوق‌العاده‌های مربوطه؛
- ۸- بازنشستگی مادران شاغل دارای فرزند با حداقل ۱۰ سال سابقه کار مفید، در صورت درخواست آن‌ها با همان میزان سنوات بدون رعایت شرط سنوات؛
- ۹- وزارت تعاون مکلف به ایجاد بیمه تأمین اجتماعی زنان متأهل خانه‌دار؛
- ۱۰- دولت مکلف به بیمه درمانی نمودن کلیه مادران در همه مراحل دوران بارداری و بعدازآن و کودکان را تا سن ۵ سالگی؛
- ۱۱- دولت مکلف به اختصاص سبد تغذیه رایگان ماهانه معادل یک تا دو میلیون ریال به مادران باردار و یا دارای فرزند زیر ۵ سال را برای حداقل سه دهک جمعیت درآمدی پایین و نیازمند؛
- ۱۲- دولت مکلف به محاسبه مالیات بر درآمد حاصل از حقوق و دستمزد را متناسب با تغییرات در بعد خانوار تا سن بیست‌سالگی فرزندان؛
- ۱۳- دولت مکلف به پرداخت وام قرض‌الحسنه «فرزند» حداقل به مبلغ یک‌صد میلیون ریال با بازپرداخت ده‌ساله؛
- ۱۴- دولت مکلف به پرداخت وام خرید مسکن به میزان حداقل دو برابر سقف وام‌های اعطائی بانک مسکن، با بازپرداخت سی‌ساله و حداقل سود بانکی یا یک قطعه زمین مسکونی یک‌صد و پنجاه‌تا دویست مترمربعی به زوجین نخبه دارای فرزند؛
- ۱۵- دولت مکلف به پرداخت دو برابری حق اولاد کارکنانی که دومین فرزندشان از تاریخ اجرا این قانون به دنیا می‌آید؛
- ۱۶- دولت مکلف به پرداخت یک سکه بهار آزادی به دخترانی که زیر بیست سال و پسرانی که زیر بیست‌ودو سال ازدواج دائم می‌کنند؛
- ۱۷- دولت مکلف به اهداء یک سکه تمام بهار آزادی در قبال تولد فرزند سوم و بعدازآن، به ازای هر فرزند به مادر؛
- ۱۸- دولت مکلف به واریز مبلغ ده میلیون ریال در قالب طرح آتیه مهر امام رضا (ع)، از تاریخ لازم‌الاجرا شدن این قانون به ازای تولد هر فرزند؛
- ۱۹- دولت مکلف به در اختیار قرار دادن زمین با مقیاس بزرگ (حداقل سیصد متر) و وام سه برابری، برای امکان ایجاد مسکن‌های بین نسلی (به‌منظور زندگی پدربزرگ و مادربزرگ، فرزندان و نوه‌ها در خانه مسکونی مشترک)؛
- ۲۰- پرداخت یارانه آموزش و پرورش به کودکان سه تا پنج سال برای چهار دهک پایین جمعیتی در مهدهای کودک و مراکز پیش‌دبستانی؛
- ۲۱- در ماده ۵۴ سقف این مشوق‌ها را باز گذاشته و عنوان می‌کند؛ این قانون نافی حمایت‌ها و تشویق‌های متفاوت، مندرج در سایر قوانین نیست. موارد مشابه با نظر مادران مشمول انتخاب می‌شود.

۴-۲ سیاست‌های تشویقی افزایش جمعیت در سایر کشورها

در اروپا به شکل خاص و در برخی دیگر از کشورهای پیشرفته جهان به موازات رونق اقتصادی و افزایش مشغله زنان و مردان، رشد جمعیت بسیاری از این کشورها دارای نرخ منفی شد و این کشورها مجبور شدند به شکل کاملاً واضحی از افزایش نرخ تولد و باروری یا به عبارتی از سیاست‌های افزایش جمعیت حمایت کردند. در ادامه به اقدامات و مشوق‌های برخی کشورها برای جبران کاهش جمعیت اشاره می‌کنیم:

آلمان

آنگولا مرکل، صدراعظم آلمان پیشنهاد حقوق هزار و ۸۰۰ یورویی را برای مادرهایی که مراقب بچه‌های خود در خانه هستند مطرح کرده است. یکی از مشوق‌های آلمان برای افزایش نسل، تصویب قانون برای کمک به مهاجرانی است که چندین سال در این کشور زندگی کرده و فرزندان‌شان تا ۱۷ سالگی در کشور آلمان تحصیل می‌کنند. به گونه‌ای که دولت این کشور موظف به پرداخت کمک‌هزینه تحصیل به این افراد است و در سنین کودکی نیز با سبدهای حمایتی به این افراد کمک مالی می‌کند.

در کشوری مثل آلمان بعد از اینکه زنان صاحب فرزند می‌شوند؛ می‌توانند از ادامه کار منصرف شده و به نگهداری فرزندان خود پردازند. نکته جالب توجه این است که معادل دوسوم حقوق خود یعنی حدود ۲ هزار و سیصد و هفتاد و پنج دلار هم به صورت ماهانه دریافت کنند. حتی زنانی که حقوق بسیار پایینی دارند هم با ماندن در منزل صد درصد حقوقشان را دریافت می‌کنند. مادری که تصمیم دارد کارش را ادامه بدهد؛ می‌تواند از فرصت ۱۲ ماه مرخصی استفاده کند. چنانچه پدر و مادر هر دو مسئولیت مراقبت از فرزند را به عهده بگیرند، می‌توانند از ۱۴ ماه مرخصی به صورت مشترک برخوردار شوند تا هر دو بتوانند به مراقبت و نگهداری از فرزندان‌شان پردازند. در آلمان حتی به والدینی هم که نیاز مالی ندارند ۴۰۰ دلار ماهانه کمک‌هزینه تعلق می‌گیرد (<http://digitaljournal.com/article/84535>).

ایسلند

ایسلند در بحث خانواده دست و دل‌باز است. پدر و مادران ایسلندی پس از تولد کودکان‌شان یا به فرزندپذیری پذیرفتن یک کودک، از سه ماه مرخصی با حقوق برخوردارند که میان والدین تقسیم می‌شود. پدر و مادرهایی هم که بیکارند؛ می‌توانند از سیستم رفاه عمومی برخوردار شوند.

مادران ایسلندی نیز می‌توانند از «خدمات پزشکی رایگان» پیش از زایمان برخوردار باشند. این خدمات شامل تا ده مرتبه ویزیت دکتر، سونوگرافی، همچنین برخورداری از خدمات پزشکی، ماما و پرستار در منزل پس از زایمان است. دولت ایسلند، میزان کمک و مزایایی را که به مادران و پدران تعلق می‌گیرد بر پایه شمار افراد خانواده قرار می‌دهد. به دلیل همین سیاست‌ها، ایسلند بیشترین میزان مشارکت زنان را در محل کار و همچنین یکی از بالاترین آمار زادوولد را در کل اروپا دارد (همان).

نیوزیلند

در این میان نیوزیلند گرچه یکی از کشورهای اروپایی محسوب نمی‌شود؛ اما اغلب ساکنان آن مهاجران اروپایی‌اند و این کشور یکی از کشورهای پادشاهی زیرمجموعه انگلستان محسوب می‌گردد. مادران در نیوزیلند می‌توانند به هنگام زایمان، از خدمات بهداشتی رایگان برخوردار باشند. اگرچه مرخصی زایمان در نیوزیلند، برای زنان نمی‌تواند جذاب باشد؛ ولی هنوز در نوع خودش سخاوتمندانه است. ۱۴ هفته مرخصی با حقوق به‌علاوه ۵۲ هفته مرخصی بدون حقوق برای مادران. همسران نیز از ۴۲ روز مرخصی برخوردارند. یکی از نشانه‌های حمایت از مادران در نیوزیلند، فعالیت‌های «بنیاد سلطنتی پلانک» است. این مؤسسه خصوصی که توسط دولت حمایت مالی می‌شود؛ از سال ۱۹۰۷ پرستار و خدمات آموزشی لازم را به مادران جوان ارائه می‌دهد. سازمان «پلانکت نرس» برای بیشتر از یک قرن، به نمادی از جامعه نیوزیلند تبدیل شده است (همان)

انگلیس

در انگلیس همه زنان پس از زایمان می‌توانند از ۵۲ هفته مرخصی استفاده کنند که ۳۹ هفته آن همراه با حقوق است. در ۶ هفته اول دوره مرخصی ۹۰ درصد حقوق کامل پرداخت می‌شود و در مابقی مرخصی حقوقی به‌عنوان حداقل دستمزد برای پرداخت در نظر گرفته شده است. دولت انگلیس برای مزایای بچه‌دار شدن تلاش کرده است که حقوقی را به‌صورت هفتگی برای پدر و مادرها در نظر بگیرد. این حقوق از آوریل سال ۲۰۱۰، برای بچه اول ۲۰/۳ پوند به‌صورت هفتگی شده است؛ که ازای هر بچه اضافه هم دولت ۱۳/۴ پوند برای هر هفته در نظر گرفته است (همان).

فرانسه

زنان فرانسوی، ۱۶ هفته مرخصی زایمان دارند که از شش هفته پیش از تولد کودکانشان آغاز می‌شود. پس‌ازاین دوره، والدین حق سه سال مرخصی بدون حقوق دارند. جالب این است که سیستم فرانسه، داشتن فرزند بیشتر را با افزایش فراوان مزایا، برای فرزند سوم نیز تشویق می‌کند. سیستم خدمات درمانی فرانسه، از سوی سازمان «بهداشت جهانی» در زمره بهترین خدمات درمانی دنیا معرفی شده است. دولت فرانسه، برای زنانی که تازه مادر شده‌اند؛ امکاناتی نظیر ویزیت مجانی دکتر یا برخورداری از خدمات پرستاری در خانه را فراهم می‌کند. در فرانسه، خانواده‌ها در صورت داشتن بچه سوم سالانه هزار یورو کمک مالی دریافت می‌کنند. بنا بر قوانین جدید، خانواده‌های فرانسوی تا سه سال می‌توانند با ضمانت اینکه به شغل خود برمی‌گردند؛ در کنار فرزند خود حضورداشته باشند. دولت به‌صورت سالانه از سه‌سالگی تا سنین تعیین‌شده نسبت به کمک‌هزینه‌های مالی فرزندان برای پیش‌دبستانی و همچنین دوران مدرسه و دانشگاه به خانواده‌ها، تضمین قانونی می‌دهد. سبد کالا و همچنین کاهش اخذ مالیات و استفاده از امکانات دولتی برای فرزندان و خانواده‌ها در نظر گرفته می‌شود و دولت در صورت استخدام خدمتکار برای خانواده‌هایی که بچه‌دار شده‌اند؛ هزینه خدمتکار را تا حدی تقبل می‌کند (همان).

کانادا

در سال ۲۰۰۰، کانادا شاهد افزایش چشمگیر مرخصی زایمان از ۱۰ هفته به ۳۵ هفته بود. این مدت مرخصی می‌تواند با توافق پدر و مادر بین آن‌ها تقسیم شود. همه این برنامه‌ها برای این است که زوج‌ها بدون نگرانی از قطع شدن حقوق یا احتمال از دست دادن شغلشان بتوانند به بچه‌دار شدن فکر کنند. در ایالت کبک در کانادا افرادی که صاحب فرزند سوم می‌شوند؛ از هدایای بالایی برخوردار می‌گردند. برای فرزند اول ۵۰۰ دلار، فرزند دوم ۱۰۰۰ دلار و برای فرزند سوم به هفت هزار و پانصد دلار افزایش پیدا می‌کند. این‌ها نمونه‌هایی از سیاست‌های دولت کبک در سال ۲۰۰۳ میلادی بوده است. ایالت کبک ۲۵ درصد از جمعیت کانادا را در خود جای‌داده است. البته این بسته‌ها تنها شامل تشویق‌های مالی نمی‌شود بلکه شامل تسهیلات آموزشی و رفاهی کودکان هم می‌گردد (همان).

اسپانیا

در اسپانیا دولت برای تولد هر بچه، ۲۵۰۰ یورو به زوج‌ها پرداخت می‌کند (همان).

سنگاپور

دولت سنگاپور چند سالی است که با سیاست‌های تشویقی موفق شده است نرخ تولد در این کشور را ۰/۲ درصد افزایش دهد. برای کاهش نگرانی والدین از هزینه‌های بزرگ کردن بچه‌ها، دولت برای بچه‌های اول و دوم به ازای هر بچه ۴ هزار دلار به خانواده‌ها پرداخت می‌کند. پدر و مادرها برای بچه‌های سوم و چهارم خود برای هر بچه می‌توانند ۶ هزار دلار دریافت کنند. دولت این کشور همچنین برنامه «حساب پیشرفت کودکان» را پیاده کرده است که بر اساس آن برای هزینه‌های آموزشی و پزشکی، دولت در طرحی موسوم به یک دلار در مقابل یک دلار، به پس‌انداز پدر و مادرها برای بچه‌هایشان کمک می‌کند (همان).

ژاپن

ژاپن یکی از پایین‌ترین نرخ‌های تولد را در سرتاسر جهان دارد و کارشناسان به‌تازگی هشدار داده بودند که در صورت تغییر نکردن وضعیت ممکن است که در سال ۳۰۱۱، ژاپن دیگر کودک زیر ۱۵ سال نداشته باشد. به همین خاطر در ژاپن که بالاترین درصد جمعیت مسن را دارد قانونی به نام کودوموتیت در سال ۲۰۱۰ در نظر گرفته شد تا وضعیت هرم سنی جمعیت این کشور بهبود یابد. جمعیت بالای ۶۵ سال ژاپن از ۲۶/۵ میلیون نفر در سال ۲۰۰۶ به ۲۹/۴۷ میلیون نفر در سال ۲۰۱۱ افزایش یافت. درحالی‌که گروه سنی بالای ۶۵ سال در سال ۲۰۰۶، بیست درصد جمعیت ژاپن را تشکیل می‌دادند، مقام‌های ژاپنی متوجه شدند در صورتی‌که دست‌به‌کار نشوند، در سال ۲۰۵۵ با جمعیتی که ۳۵ درصد آن را گروه سنی بالای ۶۵ سال تشکیل می‌دهد مواجه خواهند شد. بر اساس قانون کودوموتیت که در سال ۲۰۱۰ به‌وسیله حزب دمکراتیک این کشور اجرایی شد خانواده‌هایی که فرزند تا سن ۱۵ سال دارند ماهانه تا ۱۳ هزار ین کمک مالی دریافت می‌کنند (<http://www.city.kamogawa.lg.jg/EN/0005/0050/00002974-5-50.html>).

روسیه

نگرانی از کاهش جمعیت جوان کشور روسیه و کاهش زادوولد و پیش‌بینی کاهش جمعیت از یک‌صد و پنجاه میلیون نفر در سال ۲۰۰۸ میلادی به یک‌صد و بیست میلیون نفر در سال ۲۰۳۰ میلادی سبب شده است دولت با بهره‌گیری از نظرات کارشناسان مربوطه راهکارهای عملی را برای جلوگیری از این بحران جست‌وجو کند. سال ۲۰۰۸ میلادی از سوی آقای پوتین به‌عنوان سال خانواده نام گرفت و تمام دستگاه‌های دولتی موظف شدند برنامه‌های تشویقی خود را برای افزایش جمعیت و جلوگیری از بحران کاهش جمعیت ارائه کنند.

در این برنامه مقرر شد برای تشویق والدین به فرزند آوری مبلغ ۱۱ هزار دلار به‌عنوان «سرمایه‌گذاری مادر» به والدینی که فرزندشان متولد می‌شود، پرداخت گردد و تا رسیدن هر یک از فرزندان متولدشده به سن هفت‌سالگی، ماهانه ۲۰۰ دلار هزینه نگهداری، سلامت و بهداشت نیز به‌حساب والدین واریز شود و اگرچه اکنون تمایل والدین به فرزند دار شدن در مقایسه با دهه ۹۰ میلادی که بحران اقتصادی روسیه تمایل آنان را به فرزند دار شدن کاهش داده بود؛ بیشتر شده است ولی نگرانی دولت همچنان باقی است چه آنکه هزینه‌های روزمره زندگی و گرانی روسیه که پایتختش برای سومین سال پیاپی به‌عنوان گران‌ترین پایتخت جهان شناخته شده است؛ ممکن است این تمایل را بازستاند و بحران جمعیتی همچنان لاینحل باقی بماند. از این رو ترویج آموزه‌های شرقی به‌عنوان یک راهکار جدی در تمایل به حفظ کانون خانواده و افزایش زادوولد، اتخاذ شده است و اکنون در روسیه در جهت تشویق به تشکیل خانواده، حفظ خانواده‌های تشکیل شده و افزایش تمایل به فرزند دار شدن تبلیغات وسیعی صورت می‌پذیرد و دولت بر این باور است که باید هرچه زودتر این بحران را مدیریت کند. ولادیمیر پوتین، رئیس‌جمهور روسیه در جریان تبلیغات انتخاباتی خود تأکید کرد که جمعیت روسیه باید افزایش یابد تا این کشور در آینده دچار مشکل نشود. او اعلام کرده که به دنبال تغییر در روند رو به کاهش جمعیت روسیه است و قصد دارد برنامه‌ها و سیاست‌های اجتماعی خود را طوری تنظیم کند که جمعیت ۱۴۳ میلیونی روسیه به ۱۵۴ میلیون نفر در سال‌های آتی افزایش یابد.

بر اساس طرح وی، دولت روسیه ۵۳ میلیارد دلار برای افزایش نرخ زادوولد در این کشور بودجه در نظر گرفته است تا همه راهکارهای ممکن، برای این مسئله اجرایی شود. پوتین متعهد شده است که با ایجاد کودکان‌های رایگان، کاهش قیمت مسکن و پرداخت پول به مادرانی که بیش از دو کودک دارند، از افزایش جمعیت حمایت کند.

ترکیه

در سال جاری، دفتر آمار ترکیه گزارش‌هایی را منتشر کرد که نشان می‌داد میانگین سن جمعیت این کشور برای نخستین مرتبه به بالای ۳۰ سال افزایش یافته است. بر اساس این گزارش، میانگین سنی جمعیت ترکیه در سال ۲۰۱۲ میلادی، ۱/۳۰ سال بود ولی این رقم در سال ۲۰۱۱ میلادی، ۷/۲۹ سال بود. رشد جمعیت ترکیه هم در سال‌های ۲۰۱۱ و ۲۰۱۲ به ترتیب ۳۵/۱ درصد و ۲/۱ درصد اعلام شده که کاهش رشد جمعیت را نشان می‌دهد. بلافاصله پس از اعلام این آمار، وزیران توسعه و اقتصاد ترکیه اعلام کردند برای ارائه مشوق‌هایی با هدف تغییر این روند، فعالیت می‌کنند.

«علی باباجان» معاون نخست‌وزیر در این باره گفت: فعالیت‌ها برای افزایش رشد جمعیت نیازمند اقدامات بسیار محتاطانه‌ای است تا به بودجه عمومی کشور آسیبی وارد نشود. «جودت ییلماز» وزیر توسعه هم گفت: ترکیه در این زمینه باید به خط در پیش گرفته شده در اروپا نزدیک شود. از جمله مشوق‌های افزایش زادوولد در اروپا، برخی خانواده‌ها بابت تولد هر فرزند، پول دریافت می‌کنند و مالیات آن‌ها کاهش می‌یابد. همچنین رجب طیب اردوغان نخست‌وزیر ترکیه، از سال‌ها پیش از خانواده‌های ترکیه می‌خواهد سه فرزند داشته باشند ولی این رقم به تازگی به ۵ فرزند افزایش یافته است.

نروژ

کشورهای حوزه اسکاندیناوی که از ابتدا در صدر کشورهای بودند که با کاهش جمعیت مواجه شدند، پرچم‌دار اتخاذ سیاست‌های رفاهی برای مادران گشتند که در صدر آن‌ها نیز کشور نروژ قرار دارد. کشوری که به لحاظ سطح رفاه، همیشه در رده‌های بالایی جا دارد؛ در قبال کسانی که تازه بچه‌دار شدند نیز بسیار دست‌ودل‌باز عمل می‌کند. در این کشور سردسیر اروپای شمالی، پس از تولد هر کودک، پدر و مادر دو هفته مرخصی با حقوق دارند. پس از این مدت، آن‌ها می‌توانند بین ۶۶ هفته مرخصی با حقوق کامل یا ۵۶ هفته مرخصی با ۸۰ درصد پرداختی که میان والدین تقسیم می‌شود؛ یکی را انتخاب کنند. به‌منظور اطمینان از اینکه پدران حتماً در امر نگهداری و بزرگ کردن کودکانشان مشارکت خواهند داشت؛ پدران موظف هستند دست‌کم ده هفته از این دوران را از محل کار مرخصی بگیرند. پیش از اینکه این قانون تصویب شود؛ تنها سه درصد از پدران نروژی مرخصی موسوم به «مرخصی پدر» را می‌گرفتند. در حال حاضر ۹۰ درصد پدران دست‌کم ۱۲ هفته مرخصی دارند. جالب است که استفاده از این مرخصی برای وزرای دولت نیز امری غیرعادی تلقی نمی‌شود و بسیار معمول است که وزرای دولتی در سال نخست تولد فرزندشان چند ماهی در مرخصی باشند. در ضمن، دولت به یکی از والدینی که تصمیم دارد تا دوسالگی کودکشان در خانه بماند، کمک‌هزینه ویژه‌ای نیز پرداخت می‌کند. علاوه بر این هنگامی که پدران به سرکار برمی‌گردند با سی‌وهفت ساعت و نیم کار در هفته و پنج هفته هم مرخصی، خواه‌ناخواه کمی از فشار مادرانی که شاغل هستند کم می‌شود. باینکه در سال‌های اخیر، آمار زادوولد در نروژ کمی کاهش یافته است؛ با این حساب هنوز نروژ در میان کشورهای اروپایی بالاترین میزان زادوولد را دارد. در همین اواخر دولت نروژ اعلام کرد قصد دارد مرخصی مردانی را که پدر می‌شوند؛ از دوازده هفته به چهارده هفته افزایش دهد. این طرح در صورت تصویب از اول ژوئیه سال ۲۰۱۳ به اجرا درآمد. بر اساس این طرح مرخصی زوج‌هایی که بچه‌دار می‌شوند با صد درصد حقوق در مجموع از چهل‌وهفت هفته به چهل‌ونه هفته و با هشتاد درصد حقوق در مجموع از پنجاه‌وهفت هفته به پنجاه‌ونه هفته افزایش یافت. علاوه بر همه این‌ها، مراقبت‌های رایگان از کودک دارو و درمان رایگان و حق اولاد که حداقل معادل ۴۰۰ هزار تومان در ماه است نیز اضافه شد (www.Qudsonline.ir).

سوئد

سوئد تا سال ۲۰۵۰ بیش از ۳ میلیون نفر سالمند خواهد داشت که یک‌میلیون نفر آن‌ها بالای ۸۰ سال سن دارند. این در حالی است که با نرخ رشد فعلی در سال ۲۰۵۰ کمتر از ۵۰۰ هزار کودک در این کشور متولد خواهد شد.

جمعیت‌شناسان هرم‌های جمعیتی را معیار خوبی برای نشان دادن پیری و جوانی جمعیت می‌دانند. در نمودار ۲۲ هرم جمعیتی کشوری مثل سوئد قاعده‌های کوچک دارد که نشان از نرخ رشد پایین در این کشور دارد. در عوض هرم جمعیتی این کشور در سنین پیری و سالمندی وسیع است. یکی از این تسهیلات اجتماعی که دولت سوئد برای کودکان سوئدی قائل است «بارن بیدراگ» یا همان «کمک‌هزینه کودک» است. این کمک‌هزینه، مبلغ مشخص و بلاعوضی است که دولت سوئد در ازای هر کودکی که در سوئد متولد می‌شود تا زمانی که کودک به سن ۱۶ سالگی برسد، به والدین کودک پرداخت می‌کند.

میزان این کمک‌هزینه ارتباطی با میزان درآمد والدین کودک ندارد. همه اقشار جامعه با هر سطح درآمدی از این تسهیلات دولت سوئد برخوردار هستند. هر چه تعداد فرزند در یک خانواده بیشتر باشد؛ میزان این کمک‌هزینه بیشتر خواهد بود. البته یکی از نکات منفی این سرویس اجتماعی این است که برخی مهاجران یا پناهندگان سوءاستفاده‌گر که عمدتاً بیکار یا کم‌کار هستند با تولد فرزندان بیشتر به فکر کسب درآمد بیشتر از دولت می‌افتند. میزان این مبلغ ماهیانه برای یک کودک (که نرخ آن از سال ۲۰۰۵ میلادی تاکنون ثابت مانده است) در حدود ۱۰۵۰ کرون (تقریباً ۳۵۰ هزار تومان)، دو کودک ۲۲۰۰ کرون (تقریباً ۶۵۰ هزار تومان)، سه کودک ۳۶۰۰ کرون (تقریباً یک میلیون تومان) و چهار کودک ۵۵۰۰ کرون (تقریباً یک میلیون و هفت صد هزار تومان) است. در سوئد، خانواده‌هایی که وضعیت مالی مساعدی دارند و نیاز مبرمی به این پول ندارند. این کمک ماهیانه را برای کودک یا کودکان خود پس‌انداز می‌کنند تا زمانی که فرزند یا فرزندان آن‌ها به سن قانونی می‌رسند؛ از این مبلغ برای خرید خانه یا پیش‌قسط خرید یک آپارتمان استفاده نمایند. این قانون از سال ۱۹۳۷ میلادی در سوئد بنا نهاده شد و از سال ۱۹۸۴ میلادی برای تعداد محدودی کودک به صورت سالیانه اجرایی گردید و امروزه به ازای هر کودک تا شانزده سال، مبلغ ۱۰۵۰ کرون در ماه به قوت خود باقی است (<http://www.perspective.usherbrooke.ca>). در سوئد پدر و مادرها می‌توانند از ۱۶ ماه مرخصی زایمان همراه با حقوق استفاده کنند که هزینه آن بین دولت و کارفرما تقسیم می‌شود (www.fungozar.com).

ایرلند

کشوری با ۴ میلیون نفر است که با نرخ رشد جمعیت ۲/۵۲ درصدی و نرخ موالید ۲/۰۲ فرزند به ازای هر زن در شمال غرب اروپا قرار دارد. از سیاست‌های جمعیتی این کشور می‌توان به اختصاص حقوق ماهیانه به والدین بر اساس تعداد فرزندان اشاره کرد که به برای تک‌فرزند ۱۵۰ یورو، دو فرزند ۳۰۰ یورو، سه فرزند ۴۸۷ یورو، چهار فرزند ۶۷۱ یورو، پنج فرزند ۸۶۱ یورو، شش فرزند ۱۰۴۸ یورو، هفت فرزند ۱۲۳۵ یورو و هشت فرزند ۱۴۲۲ یورو است. البته این مقدار به فرزندان زیر ۱۶ سال و یا ۱۹ سالی که به صورت تمام‌وقت تحصیل می‌کنند تعلق می‌گیرد.

۳-۴ مقایسه سیاست‌های تشویقی ایران و سایر کشورها

کشورهای مختلف به منظور حمایت از فرزند آوری و افزایش جمعیت، سیاست‌های مختلفی را اعمال کرده‌اند که در جدول زیر آمده است. از جمله این سیاست‌ها عبارت‌اند از: کمک‌هزینه ماهیانه یا یکجا برای فرزند؛ مرخصی زایمان؛ تسهیلات آموزشی رایگان و مراقبت از کودکان؛ خدمات پزشکی رایگان و سبد کالا حمایتی تغذیه.

نام کشور	ایجاد وزارت یا باروری	کمک‌هزینه ماهیانه برای تولد هر بچه (دلار)	مرخصی با حقوق به مادران (ماه)	مرخصی بدون حقوق به مادران (ماه)	مرخصی با حقوق به پدران (ماه)	مرخصی بدون حقوق به پدران (ماه)	جمع مرخصی‌های والدین (ماه)	تسهیلات آموزشی رایگان و مراقبت از کودکان	خدمات پزشکی زایمان برای مادر و کودک	سبد کالا (تغذیه)	کاهش اخذ مالیات به‌عنوان نیروی کار	حمایت از مهاجران
ایران	خیر	۰	۹	۰	۱	۰	۹/۱	خیر	بله	خیر	خیر	خیر
فرانسه	-	* ۳۰۰۰	۵	۳۵/۵	۰/۵	۳۸/۵	۷۹/۵	بله	بله	بله	بله	خیر
آلمان	بله	۲۰۰۰	۱۰/۵	۳۰	۱	۱	۴۲/۵	بله	خیر	بله	بله	بله
اسپانیا	-	* ۳۰۰۰	۴	۳۵	۰/۵	۳۸/۵	۷۸	بله	خیر	خیر	خیر	بله
اتریش	بله	۱۰۰۰	۴	۲۴	۰	۱	۲۹	خیر	خیر	بله	بله	بله
نروژ	بله	۴۰۰	۹/۵	۱۳	۱/۵	۱۳/۵	۳۷/۵	بله	بله	خیر	خیر	بله
سوئد	-	۳۰۰	۱۰	۱۱/۲۵	۱/۷۵	۱۷/۷۵	۴۰/۷۵	بله	بله	خیر	خیر	بله
انگلیس	-	۱۰۰	۳	۱۳/۲۵	۰/۵	۳/۲۵	۲۰	بله	خیر	خیر	خیر	بله
ژاپن	بله	۱۳۰	۶/۵	۸	۰	۰	۱۴/۵	بله	بله	خیر	خیر	خیر
ایرلند	-	۲۰۰	۵/۵	۸/۵	۰	۳/۵	۱۷/۵	خیر	خیر	خیر	خیر	خیر
استرالیا	-	* ۴۰۰۰	۰	۱۳	۰	۰	۱۳	بله	بله	بله	بله	بله
کانادا	-	۵۰۰	۷/۲۵	۵/۷۵	۰	۰	۱۳	بله	بله	بله	بله	بله
نیوزیلند	-	۰	۳/۵	۹/۵	۰	۰/۵	۱۳/۵	بله	بله	خیر	خیر	بله
دانمارک	-	۸۰۰	۴/۷۵	۷/۷۵	۰/۲۵	۰/۵	۸	بله	خیر	بله	بله	خیر
ایتالیا	-	۵۰۰	۶/۲۵	۵/۷۵	۰	۵/۵	۱۷/۲۵	خیر	بله	خیر	خیر	بله
یونان	-	* ۲۰۰۰	۸/۵	۳/۲۵	۰/۲۵	۳/۲۵	۱۵	بله	بله	خیر	بله	بله
فنلاند	-	* ۴۰۰۰	۷/۲۵	۳/۵	۰/۲۵	۰/۷۵	۱۲	بله	بله	خیر	خیر	بله
پرتغال	-	۰	۴/۲۵	۳/۲۵	۰/۲۵	۰	۷/۷۵	بله	بله	خیر	خیر	خیر
هلند	-	۱۹۰	۴	۳/۲۵	۰	۳/۲۵	۱۰/۵	بله	بله	بله	بله	بله

بلژیک	بله	۱۰۰	۳/۷۵	۳/۲۵	۱	۲/۷۵	۱۰/۷۵	بله	بله	بله	بله	بله
ترکیه	-	۸۰	۴	۶	۰/۱	۰	۱۰/۱	بله	بله	بله	بله	بله
روسیه	-	۲۰۰	۴	۱۲	۰	۰	۱۶	بله	بله	بله	بله	بله
سنگاپور	-	*۴۰۰۰	۰	۴۸	.	.	۴۸	بله	بله	بله	بله	خیر
ایسلند	-	*۳۰۰۰	۳	.	.	.	۳	بله	بله	بله	بله	خیر
آمریکا	-	۲۴۰	۰	۳	۰	۳	۶	بله	بله	بله	بله	خیر

برای مادر و کودک، کاهش اخذ مالیات، حمایت از مهاجران به‌عنوان نیروی کار. در جدول، سیاست‌های جمعیتی اعمال شده در کشورهای مختلف آورده شده است.:

جدول ۱- مقایسه مشوق‌های فرزند آوری در ایران و سایر کشورها

*: در ستون دوم که کمک‌هزینه ماهیانه برای تولد هر بچه است، علامت ستاره به معنی پرداخت کمک‌هزینه به صورت یکجا است.

همان‌طور که مشخص است سیاست‌های تشویقی ایران برای افزایش جمعیت نسبت به سایر کشورها بسیار محدود است و جز در دو مورد که باز حمایت‌ها بسیار ضعیف و ناقص است حمایت خاصی از خانواده‌ها و مادران برای فرزند آوری نشده است. در ایران فقط بخشی از هزینه‌های خدمات پزشکی مربوط به زایمان از جمله غربالگری رایگان است و در خصوص مرخصی زایمان هنوز بحث و جدل وجود دارد. در ایران تا سال ۱۳۹۲، مدت مرخصی زایمان برای زنان شاغل ۶ ماه بود که مطابق با قوانین جدید دوستدار خانواده، قانون مرخصی زایمان از ۶ ماه به ۹ ماه افزایش یافت که در سال ۱۳۹۲ توسط مجلس تصویب شده است و هیئت‌وزیران نیز آن را ابلاغ کرده است، اما به علت وجود بار مالی این قانون، جز در بعضی از سازمان‌ها، اجرانشده است. سایر سیاست‌های نام‌برده در ایران فقط در حد حرف باقی‌مانده است. بر اساس آنچه در جدول بالا ارائه شد، شاهد آن هستیم که کشورهایی نظیر نروژ، آلمان، فرانسه، ژاپن، اسپانیا، انگلستان و استرالیا و روسیه و... اهمیت بالایی به مباحث جمعیت شناختی خود می‌دهند و با تمام توان برای حل معضلات جمعیتی کشور خود تلاش می‌کند و در این زمینه نیز تا حد زیادی موفق بوده‌اند. در این راستا، اغلب کشورها، مشوق‌هایی را جهت ترغیب خانوارها برای فرزند آوری بیشتر تجویز نموده‌اند. به نظر می‌رسد در دورانی که بحران اقتصادی، خانواده‌ها را دستخوش مشکلات مالی کرده است، کمک‌های اقتصادی دولت، نقش بسیار مهمی در ازدیاد نرخ مولید بازی می‌کند.

۵- بحث و نتیجه‌گیری

داشتن جمعیت جوان برای هر کشور یک فرصت است و کشورهایی که جمعیت آن‌ها به سمت سالمندی پیش می‌رود با آینده‌نگری تلاش می‌کند توزیع سنی کشور خود را به تعادل برسانند و انداموارگی جمعیت را حفظ کنند. برای این کار از سیاست‌های تشویقی مختلف برای افزایش تولیدمثل و پیشگیری از پیری جمعیت استفاده می‌نمایند.

کشورهای اروپایی که تا چندی قبل در حال مقابله با سیل جمعیت از سوی کشورهای مهاجرپذیر بودند؛ به تکاپو افتادند تا با استفاده از برخی مشوق‌ها، آب‌رفته را به جوی بازگردانند و بتوانند خود را از سقوط در چاله جمعیتی برهانند. با این هدف دست به اقدامات فراوانی زدند از جمله تعیین مشوق‌ها از مؤثرترین کارها بود. در این میان مهم‌ترین مشوق‌هایی که از سوی کشورهای اروپایی برای افزایش جمعیت به خانواده‌ها عرضه می‌شد، مراقبت‌های بهداشتی و ارائه مشوق‌های نقدی بود. بعدها افزایش مرخصی زایمان برای مادران و همچنین اعطای مرخصی به پدران برای مراقبت از همسرانشان به این لیست اضافه شد. در برخی کشورها ارائه تسهیلات از زمانی که زوجین تصمیم به ازدواج می‌گیرند شروع می‌شود. بعد از بارداری به مادر امکان استفاده از مرخصی‌های طولانی مدت داده می‌شود. پس از تولد نوزاد نیز مادران می‌توانند از اقدامات بهداشتی یا بسته‌های بهداشتی ارزان‌قیمت استفاده کنند. در این تسهیلات حتی والدین می‌توانند از فرصت پرستار کودک برخوردار باشند و یا در آینده فرزندانشان را به مدارس کم‌هزینه بفرستند.

در ایران، اما مشوق‌های ازدواج و فرزند آوری تنها روی کاغذ نوشته شده و حتی مواردی همچون افزایش مرخصی زایمان زنان شاغل هم هنوز در اجرا لنگ می‌زند و تنها زنانی موفق به استفاده از این مزیت قانونی می‌شوند که کفش آهنین به پا کرده و به دیوان عدالت اداری شکایت کنند! این در حالی است که تغییر در سیاست‌هایی نظیر جمعیت از یک سو و ضرورت توجه بیشتر به مسئله تشکیل خانواده از سوی دیگر موضوعاتی هستند که در کنار فرهنگ‌سازی نیازمند مشوق‌های اقتصادی و اجتماعی هستند.

آنچه از بررسی مشوق‌های لازم برای افزایش جمعیت در چند کشور به دست آمده است، حمایت دولتی و بسترسازی مناسب و همچنین اطمینان دادن به مردم برای افزایش نسل است به طوری که مسئله اقتصادی در بین تمامی مشوق‌ها در کشورهای گوناگون بیش از موارد دیگر به چشم می‌خورد؛ بنابراین لازم است مسئولین در جمهوری اسلامی ایران، در کنار کار فرهنگی برای افزایش نسل، بسترهای لازم و همچنین مشکلات اقتصادی خانواده‌ها و همچنین معضلات ازدواج جوانان را برطرف نموده تا خانواده‌ها برای افزایش نسل و جوانان برای ازدواج، بدون هیچ مشکل اقتصادی و اجتماعی و ... به سمت این مسئله تشویق شوند تا هرم سنی کشور در حالت تعادل قرار بگیرد.

منابع

- بهنام، جمشید، (۱۳۴۶)، جمعیت‌شناسی عمومی، تهران: انتشارات مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی.
- بهشتی، سید محمد، (۱۳۷۹)، بهداشت و تنظیم خانواده.
- تمنا، سعید، (۱۳۸۱)، مبانی جمعیت‌شناسی رشته علوم اجتماعی، تهران: دانشگاه پیام نور.
- سووی، آلفرد، (۱۳۴۰)، مقدمه بر علم جمعیت، ترجمه جمشید بهنام، تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات اجتماعی، صص ۹۳-۹۴.
- سوختانلو، زهرا و اعظم رحمت‌آبادی، (۱۳۹۲)، «تجدید نسل شیعه؛ تهدید جامعه ایران»، معرفت، سال ۲۲، ش ۱۸۹ (۱۳۹۲).
- شورای عالی انقلاب فرهنگی، (۱۳۹۳)، «ساختار و روند جمعیتی ایران و لزوم تجدیدنظر در سیاست‌های جمعیتی»، سیاست کلان، سال ۳، ش ۳.
- صحیفه نور، رهنمودهای امام خمینی، ج ۴، ص ۳۹، مجله پیام زن، شماره ۱۱.
- رجبیان، زهره، (۱۳۸۱)، کنترل مولید از دیدگاه اسلام، مجله حوراء، شماره ۲۱، صص ۴۱-۶۹.
- خرازی، محسن، (۱۳۷۹)، کنترل جمعیت و عقیم‌سازی، نشریه فقه و اصول، شماره ۲۱، صص ۴۱-۶۹.
- جامع الاحادیث، ج ۲۰، صص ۵۹-۶۰.
- کلانتری، صمد، (۱۳۷۵)، مبانی جمعیت‌شناسی، تهران: مانی، ص ۹۷.
- کافی، ج ۱، ص ۲، ح ۳.
- محمودی، محمدجواد، (۱۳۹۰)، تحولات جمعیتی، چالش‌های پیشرو و لزوم تجدیدنظر در سیاست‌های جمعیتی ایران.
- یاراحمدی خراسانی، مهدی (۱۳۹۳)، گفتمان الگو، ش ۴، شهریور.
- وسایل الشیعه، ج ۱۴.

- Abbasi-Shavazi, M. J., & Gubhaju, B. (2014). Different pathways to low fertility in Asia: Consequences and policy implications. *Population Division Expert Paper 2014/1. United Nations.*
- DESA, U. (2013). Population Division (2015) World population prospects: the 2015 revision, key findings and advance tables. *United Nations, New York, 53.*
- Gauthier, A. H. (2007). The impact of family policies on fertility in industrialized countries: a review of the literature. *Population research and policy review, 26(3), 323-346.*
- Gauthier, A. H., & Philipov, D. (2008). Can policies enhance fertility in Europe? *Vienna yearbook of population research, 1-16.*
- Hoorens, S., Clift, J., Staetsky, L., Janta, B., Diepeveen, S., Morgan, M., & Grant, J. (2011). *Low fertility in Europe. Is there still reason to worry? RAND Europe Monograph. MG-1080-RE.*
- McDonald, P. (2006). An assessment of policies that support having children from the perspectives of equity, efficiency and efficacy. *Vienna yearbook of population research, 213-234.*
- McDonald, P. (2002). Sustaining fertility through public policy: The range of options. *Population, 57(3), 417-446.*
- May, J. F. (2012). *World population policies: Their origin, evolution, and impact.* Springer Science & Business Media.
- Jones, G. W. (2007). Delayed marriage and very low fertility in Pacific Asia. *Population and Development Review, 33(3), 453-478.*
- Jones, G. W. (2012). Population policy in a prosperous city-state: Dilemmas for Singapore. *Population and Development Review, 38(2), 311-336.*
- Kalwij, A. (2010). The impact of family policy expenditure on fertility in western Europe. *Demography, 47(2), 503-519.*
- Luci, A., & Thévenon, O. (2010). Does economic development drive the fertility rebound in OECD countries?
- Parr, N., & Guest, R. (2011). The contribution of increases in family benefits to Australia's early 21st-century fertility increase: An empirical analysis. *Demographic Research, 25, 215-244.*
- Thévenon, O. (2011). Family policies in OECD countries: A comparative analysis. *Population and development review, 37(1), 57-87.*
- Thévenon, O., & Gauthier, A. H. (2011). Family policies in developed countries: A 'fertility-booster' with side-effects. *Community, Work & Family, 14(2), 197-216.*
- <http://www.citykamogawa.lg.jg/EN/0005/0050/00002974-5-50.html>
- <http://www.nytimes.com/2006/05/11/world/europ>
- <http://digitaljournal.com/article/84535>
- <http://www.perspective.usherbrooke.ca>
- <http://digitaljournal.com/article/84535>
- www.Qudsonline.ir
- www.fungozar.com

A Comparative Study of the Population Policies of the Islamic Republic of Iran with a Number of UN Countries

Mojtaba Taheri¹, Ali Pejhan², Mohammad Javad Mahmoudi³, Alireza Golshani⁴

Received: 2021/7/31

Accepted: 2021/9/5

Abstract

In recent years, many countries in the world have a positive view of population growth, and accordingly, they have moved their policies towards incentive policies. Also, due to the decline in Iran's fertility below the replacement level in the mid-1980s, Iran's Pronatalist policies resumed in 2006 after almost two decades. The purpose of this study is to review Iran's population incentive policies and compare it with other countries in the world. European countries are at the top of the list with negative population growth rates Who have tried to change the appearance of their population and provide various facilities for families who are trying to have children. Their incentive policies are mostly in the form of financial aid, education facilities, health, even in the form of vacation packages, and so on. But in Iran, barriers to childbearing and even higher barriers to marriage have not yet been removed from young people, and incentives for marriage and childbearing have been written only on paper. Therefore, it is necessary for the authorities in the Islamic Republic of Iran to solve the necessary conditions as well as the economic problems of families as well as the problems of youth marriage, so that families can increase the generation and youth for marriage, without any economic or social problems, etc. Encourage the issue. The research method in this research is documentary.

Keywords: population policy, incentive policy, population growth, world, Iran

---

¹. Department of Demography, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

². Department of Demography, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (Corresponding Author)

³. Department of Demography, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

⁴. Department of Demography, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran - Department of Political Science, Shahreza Branch, Islamic Azad University, Shahreza, Iran